

УДК 338

С.М. Мошак

**ВЕНЧУРНИЙ БІЗНЕС
ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ:
ДОСВІД США ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ**

В статті розкрито досвід Силіконової долини у формуванні венчурного бізнесу та фінансування виняткових конкурентних переваг регіону. Показано роль університету й законодавства США у створенні інноваційного середовища в Каліфорнії та наслідки у сфері економіки, освіти, соціального стану території. Окреслені переваги та обструкції розвитку венчурного підприємництва та інвестування в Україні.

Ключові слова: розвиток, регіон, венчурний бізнес, венчурне інвестування, інновації, інноваційний центр.

В статье раскрыт опыт Силиконовой долины в формировании венчурного бизнеса и финансирования как исключительных конкурентных преимуществ региона. Показана роль университета и законодательства США в создании инновационной среды в Калифорнии и последствия в сфере экономики, образования, социального положения территории. Обозначены преимущества и обструкции развития венчурного предпринимательства и инвестирования в Украине.

Ключевые слова: развитие, регион, венчурный бизнес, венчурное инвестирование, инновации, инновационный центр.

The experience of venture business activity in USA suggests that venture arrangements are a major component of regional development and a regional competitive advantage.

Problem areas of venture capital instruments in Ukraine marked the same: structural inadequacy of venture investments by sector; orientation of the venture capital investment in the various stages of an innovative product or stages of the company, rather than

the product itself; banks and other financial institutions are doing and focus on providing liquidity, rather than on their significance innovation and profitability; venture capital activity in Ukraine is not aimed at the long term; in Ukraine there is the issue of innovation management; no platform for students to practice in venture funds and venture business structure; namely human resources shortage is a major brake on development of venture institution. A major drawback of the system is the lack of venture capital investment on its orientation on nanotechnology.

The main routes of activation of venture capital activity in the regions of Ukraine asked to identify the following: the formation of an institutional framework for innovation entrepreneurship and venture capital investment; building a national innovation system that will ensure consistency and harmony of economic and organizational innovation process based on optimality and efficiency; significant factor activation of venture investment and entrepreneurship availability of scientific potential of universities and innovative capacity of the environment; implementation of a marketing innovation in sphere of venture capital activities.

Keywords: development, region, venture business, venture of investment, innovations, innovation center.

Постановка проблеми. Економічний розвиток визначається як довготривалий процес, що забезпечує зростання доходу (або продукту) у розрахунку на душу населення. Але такий процес зачіпає багато аспектів економічного життя, включаючи взаємозалежність економічного розвитку як такого і процесу досягнення інших цілей. Економічний розвиток має на увазі більше, ніж просто збільшення виробництва товарів і послуг. На додаток до зростання душевого доходу, економічний розвиток означає широкий спектр якісних змін, а також фундаментальні структурні перетворення в регіональній економіці.

Розвиток характеризується насамперед своєю невідривністю від руху, зміни. Але це – не окремі зміни, а безліч, ком-

плекс, система змін у складі елементів, в структурі, тобто в рамках якості підсистем даної матеріальної системи.

В сучасних умовах посилення процесів глобалізації господарського життя та одночасного загострення суперництва між регіонами за ресурси та сфери економічного впливу проблематика формування факторів побудови територіальної конкурентоспроможності як результату розвитку набуває особливого звучання. Вирішення вказаних проблем потребує переведення економіки на інноваційний шлях розвитку, а це викликає необхідність організації та проведення відповідного інвестиційного супроводу. Ефективне впровадження інноваційної моделі розвитку регіону передбачає посилення дії венчурних фондів, які, в свою чергу, забезпечують результативність венчурного бізнесу.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Питання венчурних механізмів знаходяться в центрі уваги широкого кола науковців. Так, Г. Михальченко розкриває основні важелі управління венчурними проектами, висвітлює недоліки у організації банківської діяльності, які гальмують розвиток венчурних інвестицій. Позитивні та негативні риси венчурної діяльності в Україні описує Г. Муслімова, окреслюючи основні переваги для підприємств-реципієнтів венчурних інвестицій. Г. Ковалева розкриває умови, в яких здійснюється розвиток регіонів України і яким не дозволяють реально використовувати венчурні механізми перетворення нових знань на інновації.

Завдання дослідження. Досвід країн-лідерів інноваційного розвитку надає можливість вивчити переваги та недоліки венчурного бізнесу та окреслити шляхи активізації венчурних фондів, венчурного підприємництва в регіонах України. Тому метою даної наукової роботи є дослідження історичного досвіду розвитку венчурного бізнесу Силіконової долини та його впливу на економіку і соціальний стан Каліфорнії, що дозволить визначити можливості та обструкції застосування механізмів венчурну в регіонах України.

Для досягнення мети вирішені такі завдання.

1. Описати історію виникнення та розвитку венчурного бізнесу в США.

2. Визначити «вузькі» місця при розширенні венчурного фінансування та підприємництва в Україні та обґрунтувати шляхи їх ліквідації.

При проведенні дослідження були застосовані методи історичного аналізу, наукових абстракцій, дедукції та індукції.

Основний матеріал дослідження. Серед важелів інвестиційного механізму розвитку територій на основі інноваційного стратегічного вибору виділене пільгове банківське кредитування, фінансова підтримка державних регіональних програм, залучення активів підприємців, тощо. Важливим важелем інвестиційної діяльності в Україні та її регіонах є більш активне впровадження венчурного інвестування, яке спрямоване на формування фінансових, інституціональних та організаційних умов точкового інноваційного розвитку, який забезпечує конкурентні переваги певної території. Сам по собі термін «венчурний» походить від англійського слова «venture», яке має два сенси: «підприємство» і «ризик». Це багато в чому відображає сутність венчурного підприємництва, пов'язаного зі значним рівнем ризику: об'єднання грошових капіталів одних підприємців з інтелектуальним потенціалом інших підприємців з метою забезпечення високого рівня доходів. Тому інновації та венчурне фінансування є двома сторонами моделі розвитку регіональної або національної економіки.

Підтвердженням цієї тези є історичний факт: венчурний бізнес зародився у США в середині минулого століття у Силіконовій долині, що дозволило у подальшому перетворити цей район Каліфорнії у територію, яка визначає світові тенденції інноваційної діяльності. Доведено, що найбільші світові компанії високотехнологічних галузей, що обумовлюють конкурентні переваги країн та їх стратегічний розвиток, виростили саме з венчурних інвестицій, які надали можливість створити фінансове підґрунтя для розробки та реалізації провідних ідей. Крім цього, функцією

венчурного капіталу є допомога трансферту нових знань ідей і know-how в різноманітні галузі та сфери діяльності.

Але венчурні інвестиції, які є умовою та поштовхом інноваційного розвитку, суттєвим чином впливають на позиціонування територій відносно їх конкурентів, що підтверджується досвідом Кремнієвої долини. Формування виняткових конкурентних переваг регіону проходило в наступних умовах.

1. На території відбувається залучення підприємств, які мають намір бути лідерами технологічного розвитку. Так, 50-і роки в Долині влаштувалися компанія General Electric і був створений дослідницький центр IBM (1952р.), NASA (1958р.), а в подальшому – Хегох (1970 р.). Гігант американського військово-промислового комплексу корпорація «Локхід» побудувала тут в 50-ті роки підприємство, де була розроблена нова, заснована на мікроелектроніці зброя – космічні ракети. Такі монстри бізнесу як Apple, Google, Facebook, Intel та інші успішно співпрацюють та конкурують в Силіконовій долині. Саме вони формують престиж даної території та привабливість як для інвесторів, так й для науково-технологічних ресурсів.

2. Венчурний бізнес в Каліфорнії пов'язаний зі Стенфордським університетом. Саме інноваційні розробки, які були проведені за ініціативою Стенфордського університету, надали можливість у період складних часів у США перевести даний навчальний та науковий заклад до складу провідних університетів світу. Після другої світової війни Стенфордський університет все ще сприймався як університет для середнього класу населення. В післявоєнний час, період спаду економіки, час виживання і напруженої конкуренції на ринку освіти, для Стенфорду особливо гостро стало питання фінансових ресурсів. Найшвидшим і простим способом був продаж землі. Однак, за американським законом, університет не має права продавати землі. І тоді у одного з керівників університету виникла ідея створити індустріальний парк, здаючи частину землі в довгострокову оренду виключно високотехнологічним компаніям. Таким чином, дякуючи венчурним компаніям фактично регіональний

університет переходить в розряд кращих у світі. Наявність такого університету може бути розглянута як територіальна конкурентна перевага.

3. Формування особливих, притаманних даному регіону інституціональних норм, стало можливим внаслідок федерального устрою країни. В США існує законодавство про так звану неконкурентію, в межах якого працівники не можуть використовувати інформацію, технології компаній, де вони працювали, при переході на іншу роботу або при створенні власного бізнесу. Договори про конфіденційність (NDA) і про уникнення конкуренції (NCA), безсумнівно, відіграють велику роль в тих сферах бізнесу, де йдеться про високі технології, наукові розробки в області ІТ. Саме в цьому бізнесі спочатку з метою недопущення конфліктів інтересів, розголошення інформації, яка має високу комерційну цінність, почали вперше підписуватися такі договори з працівниками. Іншими словами, сторона (зазвичай службовець) зобов'язується не конкурувати проти іншої сторони (зазвичай роботодавець). Тобто після завершення роботи або відставки, службовець не може почати працювати на конкурента або створити власну справу. Але відповідно до Каліфорнійського Цивільного кодексу від 1872 р., угоди про неконкурентію автоматично недійсні в Каліфорнії. Більш того, ці угоди також недійсні для тих, хто переїхав працювати до Каліфорнії з інших штатів, навіть якщо вони і підписали такі угоди раніше [4].

Вказані умови розвитку венчурного бізнесу дозволили отримати переваги регіональній економіці Каліфорнії:

1. Залучення інтелектуальної світової еліти.
2. Прискорення комерціалізації наукових ідей.
3. Працевлаштування випускників регіональних навчальних закладів.
4. Високі оклади і відповідний стиль життя мешканців регіону.
5. Створення кластеру, в межах якого відбувається генерування та імплементація нових знань.

Активізація венчурного інвестування в регіонах України дозволить крім вказаних забезпечити наступні плюси для територіального розвитку:

- Залучення значного обсягу приватного капіталу в науково-технічну сферу.
- Формування ефективної системи залучення в господарський обіг інтелектуальної власності та інших результатів інтелектуальної діяльності.
- Модернізація регіональної промисловості зі створенням нових виробництв, що базуватимуться на високих технологіях.
- Мобілізація значного обсягу коштів населення для розвитку науково-технічної сфери.
- Залучення цільових іноземних інвестицій у розвиток технологічної сфери.
- Організація нових спеціалізованих і високоприбуткових ринків цінних паперів малих високотехнологічних компаній.

Імпульсом посилення уваги до проблематики розвитку венчурного бізнесу та венчурного фінансування є реалії сучасного стану регіональної економіки, що окреслені Г. Ковалевою:

- внаслідок посилення науково-технічного прогресу набуває мобільності зміна технологічних укладів, але при цьому в ряді економічних систем в умовах панування в Україні третього укладу відбувається епізодичне застосування технологій четвертого, п'ятого або шостого укладів, а це створює, по-перше, дисбаланс у галузевій структурі та територіальній диспозиції;

- розвиток економіки регіонів проходить в умовах, коли нові технологічні уклади формують потреби на ринку праці в нових знаннях, професіях та викликають необхідність розширення варіативності спеціальностей та кваліфікації. Задоволення потреб у відповідній робочій силі здійснюється на основі формування адекватної ринкової інфраструктури та побудови системи освіти, які повинні забезпечити компетенції, адекватні викликам сьогодення;

- збільшення дефіциту матеріальних ресурсів набуває все більшого масштабу, і це призводить до функціонування економіки в умовах перманентного зростання цін на ресурси;

- розвиток економіки проходить паралельно з процесами погіршення демографічної ситуації, коли відбувається скорочення населення, посилюються тенденції старіння, збільшується частка жінок, що порушує оптимальність гендерної структури, а міграція робочої сили погіршує якісний склад трудових ресурсів країни на основі відтоку «інтелекту» і перспективної молоді;

- екологічна ситуація має стійку тенденцію до погіршення [1].

На сьогоднішній день в Україні зареєстровано 787 венчурних фондів, вартість активів яких становить \$ 1,1 млрд. В США їх кількість становить 1366, при цьому вартість їх активів \$ 197 300 000 000 [5].

Основними вузькими місцями венчурного інвестування в Україні, які доцільно ліквідувати, є такі:

1. Структурна неадекватність венчурних вкладень у галузевому розрізі. Так, основними видами діяльності, в сфері яких діють венчурні інвестиційні фонди є будівництво (більше 70 % вкладень), торгівля, готельний і туристичний бізнес, переробка сільгосппродукції, страхування, інформатизація.

2. Проблему складає спрямованість венчурного інвестування в різні стадії інноваційного продукту або етапи компанії. Так, вкладання у start-up-фірми та нові технологічні проекти практично відсутні, а переважають інвестиції в розвиток компаній. Це суттєвим чином змінює сенс та завдання венчурного інвестування. У країнах-лідерах науково-технічного прогресу венчурні підприємства є важливим механізмом розвитку; вони створюються та функціонують у сфері нових наукоємних галузей для практичного пристосування окремих важливих результатів наукових досліджень з метою їх економічного застосування. Венчурний бізнес залучений до проведення досліджень та розробок, так й до імплементації у практичну діяльність.

3. Однією з проблем венчурного фінансування в Україні є те, за думкою Г. Михальченко, що працівників інститутів кредитування більше цікавить забезпечення, а не бізнес-плани. Не схильні до ризику українські банки не беруть участі в компаніях венчурного капіталу, як і не беруть в них участь і інші інституціональні структури, такі як пенсійні фонди і страхові компанії [2].

4. Венчурна діяльність в Україні не спрямована на довгострокову перспективу. При цьому відомо, що венчурне інвестування може бути охарактеризоване як довгострокове пряме приватне інвестування на зародковій та початковій стадіях розвитку компанії-реципієнта, що реалізує інноваційний проект у високотехнологічних галузях економіки, яка не є публічною компанією. Воно відрізняється високим ступенем ризику, потенційно високою прибутковістю, прагненням інвестора до отримання якомога більшого контролю над компанією-реципієнтом. Також супроводжується вкладенням в компанію-реципієнта не тільки фінансових коштів, але й знань, навичок, досвіду венчурних інвесторів або, при здійсненні венчурного інвестування через специфічних посередників, знань, навичок і досвіду венчурних професіоналів в області маркетингу, стратегічного і фінансового менеджменту [3].

5. Як відмічалось у попередніх дослідженнях в Україні існує проблема інноваційного менеджменту, але вона виникла не лише в економічному сегменті, вона існує й у фінансовому секторі. Так, в Україні фактично не підготовлюють спеціалістів, які можуть керувати саме фінансовими аспектами венчурного інвестування. Теорія та практичний досвід обліку у венчурних компаніях бізнесу також не є дисципліною на економічних факультетах українських університетів. Також відсутня площадка для проходження практики студентами у венчурних фондах та венчурних підприємницьких структурах. Саме кадровий дефіцит є основним гальмом розвитку венчурного інституту.

6. Важливим недоліком системи венчурного інвестування є відсутність його орієнтації на такі проривні напрями

розвитку країни як наукові розробки та впровадження нанотехнологій. Відомо, що венчурне інвестування нанотехнологій – складне, комплексне явище, яке відрізняється різноманітністю форм, підходів до формування його системи і механізму в різних країнах. Характерною рисою українського венчурного бізнесу є низька ризикованість і відсутність організаційної підтримки у формі технопарків, бізнес-інкубаторів та університетів.

Основними шляхами поширення венчурного інвестування та венчурного бізнесу в регіонах України можливо визначити наступні:

- Формування інституціональної бази інноваційного підприємництва та венчурного інвестування. До цього напрямку відноситься не лише вдосконалення законодавчої основи, але й створення культури інвестування у новачки, підтримки нового, провідного, що забезпечує конкурентні переваги економічної системи або створює нову якість життя населення території.

- Побудова національної інноваційної системи, яка забезпечить логічність та економіко-організаційну гармонію інноваційного процесу на засадах оптимальності та ефективності. Економіко-організаційна гармонія нами розглядається як філософія системного розвитку регіональної економіки, яка передбачає таку модель розвитку, при якій елементи системи не приходять до стану антоганізму та порушення системи. Національна інноваційна система дозволяє окреслити ті важливі інноваційні проекти і перспективи, в які доцільно вкладати венчурні ресурси.

- Суттєвим чинником активізації венчурного інвестування та підприємництва виступає наявність наукового потенціалу університетів і інноваційна здатність навколишнього оточення. Виділяються три основні напрями впливу університетів на інноваційний розвиток територій України:

- традиційна роль університетів як науково-дослідницьких центрів, що створюють нове знання і розробляють на його базі нові інноваційні технології;

• роль університетів як інноваційних центрів, що сприяють трансферту нових технологій від стадії наукової розробки до початкових етапів їх технологічного оформлення і передачі на стадію промислових випробувань;

• підготовка високопрофесійних кадрів для функціонування всього ланцюжка створення і трансферту інноваційних технологій – від розробників до фахівців промислових підприємств.

- Впровадження системи маркетингу інноваційно-венчурної діяльності. При цьому маркетингові дослідження повинні супроводжувати інноваційну діяльність сучасного підприємства на стадіях створення, розробки, впровадження та поширення інновацій, причому на кожному етапі вирішуються строго певні питання і застосовуються спеціальні маркетингові інструменти. Однак слабкорозвинений рівень маркетинг-технологій часто веде до недостовірних прогнозів, невміння виявляти споживчі переваги і реагувати на запити споживачів відповідним чином. Крім цього, маркетинг інноваційно-венчурного бізнесу передбачає формування потреб у нових товарах, технологіях, у новій якості життя. Лише сформувавши потреби і відповідні інститути, що забезпечують їх задоволення, регіон може створити системні, синергетичні переваги і умови подальшого випереджального розвитку.

Висновки. Досвід венчурного підприємництва в США дозволяє стверджувати, що венчурні механізми є основними складовими системи регіонального розвитку та формування територіальних конкурентних переваг.

Проблемними місцями розвитку венчурних важелів в Україні виділені такі: структурна неадекватність венчурних вкладень у галузевому розрізі; спрямованість венчурного інвестування в різні стадії інноваційного продукту або етапи компанії, а не у сам продукт; банки та інші фінансові установи роблять акцент на забезпеченні та ліквідності проектів, а не на їх інноваційній значимості та рентабельності; венчурна діяльність в Україні не спрямована на довгострокову перспективу; в Україні

існує проблема інноваційного менеджменту; відсутня площадка для проходження практики студентами у венчурних фондах та венчурних підприємницьких структурах; саме кадровий дефіцит є основним гальмом розвитку венчурного інституту. Важливим недоліком системи венчурного інвестування є відсутність його орієнтації на такі проривні напрями розвитку країни як наукові розробки та впровадження нанотехнологій.

Основними шляхами активізації венчурної діяльності в регіонах України запропоновано визначити наступні: формування інституціональної бази інноваційного підприємництва та венчурного інвестування; побудова національної інноваційної системи, яка забезпечить логічність та економіко-організаційну гармонію інноваційного процесу на засадах оптимальності та ефективності; суттєвим чинником активізації венчурного інвестування та підприємництва виступає наявність наукового потенціалу університетів й інноваційна здатність навколишнього оточення; впровадження системи маркетингу інноваційно-венчурної діяльності.

У подальшому заплановано здійснити оцінку стану та ефективності венчурного бізнесу в Україні з метою визначення проблемних питань його розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковалева Г.А. Стратегическое планирование регионального развития как главный механизм обеспечения устойчивого и ускоренного экономического роста территории / Г.А. Ковалева. [Электронный ресурс] – Режим доступа – www.midural.ru/minek/Publik/text/reg.doc.
2. Михальченко Г.Г. Механизм функционирования венчурного бизнеса в Украине / Г.Г. Михальченко, О.В. Черняева // *Економічний простір*. – 2008. – № 18. – С. 118-125.

3. Муслимова Г.Е. *Мировые тенденции венчурного финансирования нанотехнологий: российские реалии, зарубежный опыт* / Г.Е. Муслимова. – *Отраслевая экономика.* – (39) УЭКС. – 2012 – № 3. – С.122-131.
4. Наумчук Ю., Померанцева Т., Кризов В. *Силиконовая долина – взгляд изнутри.* [Электронный ресурс] – Режим доступа – <http://startup.kpi.ua/sikorsky/files/2012/12/Silicon-Valley-A-view-from-the-inside.pdf>
5. *Електронний ресурс.* – Режим доступа – http://repository.crimea.edu/jspui/bitstream/123456789/4629/1/Kovbas_Novik.pdf.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2014

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри економіки підприємства, заступник директора інституту економіки та міжнародних відносин Ужгородського національного університету **В.П. Мікловда**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри «Економіка підприємства та підприємництво на морському транспорті» Одеського національного морського університету **Ю.О. Наврозова**